

американського суспільства другої половини ХХ ст. Перспективним вбачається подальше дослідження американських творів для сцени, які вибудовують моделі динаміки старіння в діхронічному зрізі – «Довга різдвяна вечерея» (1931) Торнтон Вайлдера та «Поступися місцем» (1937) Вінні Делмара.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Висоцька Н.О. На перехресті цивілізацій: Монографія. – К.: Київський державний лінгвістичний університет, 1997. – 168 с.
2. Вікова психологія: навч. посібник / М. В. Савчин, Л. П. Василенко. – К.: Академвидав, 2006. – 360 с.
3. Костелянец Б.О. Драма и действие. Лекции по теории драмы. – М.: Совпадение, 2007. – 501 с.
4. Крайніков Е.В. Геронтологія: словник-довідник / Едуард Крайніков. – К.: Паливода О.В., 2010. – 352 с.
5. Лотман Ю. Текст у тексті // Слово. Знак. Дискурс. Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст. за ред. Марії Зубрицької. – Львів: Літопис, 1996. – С. 428-441.
6. Тополь О.В. [http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=REF&P21DBN=REF&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=fullweb&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=A&S21CLOLORTERMS=1&S21STR=%D0%A2%D0%BE%D0%BF%D0%BE%D0%BB%D1%8C%20%D0%9E\\$](http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=REF&P21DBN=REF&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=fullweb&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=A&S21CLOLORTERMS=1&S21STR=%D0%A2%D0%BE%D0%BF%D0%BE%D0%BB%D1%8C%20%D0%9E$) Філософія похилого віку: екзистенційний та соціокультурний вимір : дис. д-ра філософ. наук : 09.00.03 / О. В. Тополь; Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова. – К., 2013. – 392 с.
7. Bearon L. Successful Aging: What Does the Good Life Look Like? / The Forum. – Vol. 1., No. 3., 1996. – Режим доступу: <http://www.ncsu.edu/ffci/publications/1996/v1-n3-1996-summer/successful-aging.php>.
8. Brantley B. Stopped and a Bit Slow, but Still Standing Tall. – October 25, 2010. – Режим доступу: <http://www.nytimes.com/2010/10/26/theater/reviews/26driving.html>
9. Calasanti T. Ageism, Gravity, and Gender: Experiences of Aging Bodies / Generations: 2005. – P. 8-12.
10. Ganga La Maria L. Shades of gray in fiction. – November 15, 2007. – Режим доступу: <http://articles.latimes.com/2007/nov/15/local/me-boomlit15>
11. Hepworth M. Stories of Ageing. – Buckingham: Open UP, 2000. – 143 p.
12. Overall C. Old Age and Ageism, Impairment and Ableism: Exploring the Conceptual and Material Connections / NWSA Journal, Vol. 18 No. 1, 2006. – P. 126-137.
13. Palmore E.B. Successful aging / Encyclopedia of aging: a comprehensive resource in gerontology and geriatrics. – 2nd edition. Edited by G. L. Maddox. – N.Y.: Springer, 1995. – P. 914-915.
14. O'Rourke H.M., Ceci C. Reexamining the boundaries of the 'normal' in ageing / Nursing Inquiry. – Vol. 20, No. 1, 2013. – P. 51-59.
15. Uhry A. Driving Miss Daisy. Dramatists Play Service, Inc., 1998. – 72 p.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Анна Гайдаш – кандидат філологічних наук, доцент, докторант кафедри української літератури і компаративістики, доцент кафедри германської філології Київського університету імені Бориса Грінченка.
Наукові інтереси: літературна геронтологія, драматургія США.

УДК 811.161.2'366'367:82.161.2-3.09

АТРИБУТИВНІ СИНТАКСЕМИ В РОМАНІ П. ЗАГРЕБЕЛЬНОГО «ДЕНЬ ДЛЯ ПРИЙДЕШНЬОГО»

Олександра ГАНДЗЮК (Луцьк, Україна)

У статті йдеться про атрибутивні синтаксеми, використані у романі П. Загребельного «День для прийдешнього». Показано, які частини мови беруть участь у формуванні атрибутивних синтаксем. Доведено, що найактивнішим в утворенні синтаксем цього типу є родовий відмінок іменника без прийменника. Наведено приклади семантики знахідного, орудного та місцевого відмінків, які беруть участь у формуванні значення атрибута. Проаналізована роль прислівника у вираженні атрибутивної семантики. Охарактеризований інфінітив як реалізатор семантики атрибута.

Ключові слова: предикат, синтаксема, вторинні предикатні синтаксеми, атрибутивні синтаксеми, іменник, прислівник, інфінітив.

В статье анализируются атрибутивные синтаксемы, использованные в романе Павла Загребельного «День для будущего». Показаны те части речи, которые принимают участие в формировании атрибутивных синтаксем. Доказано, что самым активным в образовании синтаксем этого типа есть родительный падеж имени существительного без предлога. Наведены примеры семантики винительного, творительного и предложного падежей, которые участвуют в формировании семантики атрибута. Проанализирована роль причастия в выражении атрибутивной семантики. Охарактеризован инфинитив как реализатор семантики атрибута.

Ключевые слова: предикат, синтаксема, вторичные предикатные синтаксемы, атрибутивные синтаксемы, имя существительное, причастие, инфинитив.

The article deals with syntaxes functioning as attributes in the novel «Day for the future» by Pavlo Zahrebelny. In the semantic structure of the sentence secondary predicative syntaxes are viewed. Attributive syntaxes belonging to the secondary predicative syntaxes are underlined. The parts of speech involved in

the formation of attributive syntaxemes are shown. The most productive building model of such syntaxemes is noun in the genitive case without a preposition. They are characterized by a polysemantic nature. Another model is presented by syntaxemes in the genitive case of a noun with a preposition. The paper also offers examples of semantic value of the following noun cases: accusative, instrumental and locative. The role of the adverb and infinitives in creating the attributive semantics process is shown.

Key words: predicate, syntaxeme, secondary attributive syntaxeme, noun, adverb, infinitive.

Постановка проблеми та її значення. Атрибутивні відношення належать до специфічного типу відношень. В них поєднано формально-синтаксичні та близькі до формально-синтаксичних семантико-синтаксичні ознаки. Це пояснюється тим, що цей тип відношень зумовлений їх вторинністю, похідним характером. Їх зумовлює «згортання окремих компонентів семантико-синтаксичної структури речення і перерозподілу синтаксичних залежностей між компонентами, в результаті формально-граматичних перетворень – з'єднання двох або більше елементарних речень у просте ускладнене речення» [1, с.157]. Кожну субстантивну синтаксему може поширювати атрибутивний елемент – вторинна предикатна синтаксема, що походить від предиката вихідного елементарного простого речення [2, с. 277].

Аналіз дослідження цієї проблеми: Вивченням вторинних знаків, атрибутивних синтаксем в українській мові займаються І.Р. Вихованець [1], [2], О.М. Гандзюк [3], [4], [5], [6], Т.Є. Масицька [7], О.Г. Межов [8] та інші дослідники. Але оскільки кожен письменник використовує цей вид синтаксем по-іншому, тема статті актуальна.

Мета і завдання дослідження. Мета статті полягає в дослідженні атрибутивних синтаксем, використаних у романі Павла Загребельного «День для прийдешнього». Реалізація мети передбачає розв'язання таких завдань: 1) виявити у структурі тексту атрибутивні синтаксеми; 2) визначити їх частиномовну належність та семантику.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів. Атрибутивну семантику дозволяють формувати такі частини мови, як іменник, прислівник, дієслово. Зокрема іменник забезпечує таку семантику у формах родового, знахідного, орудного і місцевого відмінків іменна. Безприйменникова форма іменника у тканині роману дозволяє разом з іншим іменником передати такі значення: 1) конфігурація: *Вергали гори каміння й цегли, щоб поховати під ними маленьку, тендітну німечку людину* (с. 274); *Там [на роботі] було ділове листування, там він [Кукулик] перегортав цілі купи паперу, вийнятого з конвертів, проштемпельованих поштарями, обклеєних всілякими марками, навіть іноземними (тоді до його секретарки Тані збігалися всі запеклі філателісти з інституту й канючили хоч марочку)* (с. 278); *Блиснули великі грудки льоду, а з-поміж них націлилася на Івана здоровенним відкритим ротом якась риб'яча морда* (с. 332); *Мухобій тим часом тяг з багажника дбайливо зв'язаний оберемок соснових полінець* (с. 332);

2) наповнення: *Восени і взимку він [Дядя Боря] щодня приносив по дві цеберки квашеної капуста, по весні й улітку мав свіжі овочі* (с. 289);

3) вигляд: *Вихопив у дружини конверт [Кукулик], розірвав його, забачив нерівні чорнильні кривульки чийогось незнайомого почерку, пожбурих на стіл* (с. 279);

4) форма: *Діжа помилюся: Брайко теж помітив краплини сліз і крові, стиснув щелепи, пограв жовнами, поблід ще більше ніж завжди* (с. 307); *Так виникла стрічка будинків уздовж вулиці, архітектура «під шнур»* (с. 368);

5) звук: *Вібрація бритви дає серцеві електричні імпульси* (с. 275); *Він почався [день] для неї [Тані] з настирливого дирчання якогось безглуздового електродзвоника під стелею...* (с. 281); *Ви чули, як лунає на кам'яних сходах стукотіння високих дівочих каблуків!* (с. 315);

6) кваліфікація: – *Мабуть, кандидати архітектури тільки й здатні говорити такі нісенітничі?* (с. 283); – *Але найпалкішою твоєю мрією є – стати магістром футболістики, – сказав, не слухаючи Кошарного, Діжа, і головний інженер тільки тепер збагнув, що той бере його на кпини* (с. 292);

7) час: *Архітектурний раритет в часи залізобетону, безглузда смерть Мірабо і доля Французької революції* (с. 274);

8) посада: *Директор єдиного на Україні республіканського Інституту житла!* (с. 278).

9) містовпорядкування: *Зовні споруда Критого ринку нагадувала цейхгауз петровських часів, а коли заходив усередину, то в вуха тобі тисячопудовим молотом бив гамір сотень голосів* (с. 289).

У тексті представлено також родовий відмінок з прийменником. Ця конструкція передає таку семантику, як:

1) напої: *Витикалися пластмасові зубчики пляшок кубинського рому. Блищало кілька металічних шляпок на пляшках з мінеральною водою* («Нарзанчик» і «Боржомчик», – пояснив Жеребило (с. 333);

2) час: *Рік без одного дня* (с. 275);

3) кваліфікація: *Професор вважався найліпшим спеціалістом з серцево-судинних захворювань* (с. 275); *Механік з автоколони* попросив Володю, щоб той підкинув його своїм моторолером на Кловський спуск (с. 315);

4) здатність: *Та й взагалі ще [Ганна Сергіївна] мала силу до роботи, от тільки ревматизм* (с. 295);

5) посесивність: а) тимчасова належність: *–Я вас ненавиджу! – вигукнула Таня і побігла назад до кабінету Кукулика, хоч робити там їй було не зовсім нічого* (с. 282); б) юридична належність: *Два роки заклали фундаменти на тому місці, де до війни височів дім Гінсбурга* (с. 394); в) авторська належність: *Медея розгорнула роман Томаса Манна на закладеній сторінці, прочитала: «Юність – це смілива готовність зануритися у стихійне»* (с. 291); г) належність-уподібнення: *Так званий Мухобій посміхався своєю посмішкою новітньої Джоконди чоловічого роду й не ронив жодного слова* (с. 330);

Знахідний відмінок для реалізації атрибутивних відношень функціонує разом з прийменником. Його форма уможлиблює набуття таких значень:

1) місце: *Для поїздки на три місяці в Будапешт* (с. 305);

2) почуття: *Любов до батька, ненависть до Кошарного, стурбованість за Володю, хоч тут входило в гру тільки передчуття* (с. 312);

3) належність: *І от звідкись береться тепер такий собі Антон Кошарний і хоче узурпувати усі права на її [Вероніки] батька!* (с. 313);

4) інформація: *Він сам завжди розповідав студентам анекдот про білочку* (с. 326); *У землянках снуються думки про минуле, яке відійшло тільки сьогодні і яке ніколи більше не повернеться, снуються думки про майбутнє, яке гримотить у степах, клекоче радісним клеком рідних моторів і гудінням нашої землі* (с. 341);

5) документ: *Але саме з'явилася постанова про боротьбу з надмірностями в архітектурі, і перестраховальники забігалися: що робить?* (с. 394);

6) час: *Їй [муравці] було боляче й гірко за свою невдачу, але вона не мала часу на гіркоту, треба було витягати з рову скарб, і вона потягла вгору по стрімкій кручі, вперто, відважно, навіть гордо ...* (с. 361).

Орудний відмінок також відіграє роль атрибутивної синтаксеми. У романі відсприяє реалізації таких значень: 1) їжа: *Вівсяна каша з молоком, яка обіцяла довголіття і чай з лимоном* (с. 277); – *Обіцяю вам, – пробурмотів Діжа, – обіцяю морозиво в шоколад і з фруктами, найкращі тістечка ...* (с. 442).

2) одяг: *Кукулик, подаючи всім приклад, перший роздягся, залишився і синіх капронових трусиках з білим поясочком, загойдав буграми могутніх м'язів, вкритих добрим шаром жирку* (с. 331); ... *Штанів з кнопками на непристойному місці ми не носили, сорочок розмальованих – теж не було ...* (с. 340).

3) предмет: *Таня застругала останній олівець, згорнула з столу в папірець стружки, взяла скляночку з олівцями* (Кукулик любив різнокольорові олівці) і понесла в кабінет принципала (с. 282); – *В торговельній мережі тільки горіщечки з примулами, – втрутився Діжа* (с. 293).

4) розташування: *Жили Пушкарі на Татарці, у власному, ще з діда-прадіда, будиночку під трьома височезними осоками* (с. 295); *Нарешті добралися до високої кручі над Дніпром, поставили машину серед шельожку, збігали до води, щоб трохи охолонути* (с. 331);

... тому вона [Таня] й опинилася за цим **столом між** двома оббитими рудим дерматином **дверима**, на одних з яких була табличка: «Директор», на других: «Головний інженер (с. 281).

5) хода: *Лев'яча голова, потужне тіло, легка **хода з підстрибом*** (с. 352).

Місцевий відмінок завжди функціонує разом з прийменником. У тексті твору він створює таку семантику: 1) взуття: *Таня була **коротко підстрижена**, мала на собі в'язану кофточку французької фірми «Мерсі» (так, так, на жаль, саме французької фірми «Мерсі», а не київської фабрики імені Рози Люксембург), чехословацькі (трохи легше!) **туфлі на «шипильках»** і спідничку, пошиту на київській (нарешилі) фабриці імені Смирнова-Ласточкина* (с. 280); 2) одягу: *Фрукти продавали темнолиці **хлопці**, з чорними вусиками, в **пухнастих картузах і дорогих пальтах*** (с. 289); *Коли стала [Тетяна Василівна] віце-президентом академії, то жоден дотепник не склеїв звичайного для такого випадку епітета: «**Віце-президент у спідниці**»* (с. 284); 3) містовпорядкування: *А тепер відміряємо кілометрів з п'ять від Татарки до центру міста і зазирнемо в прикрашений башотками, мов старовинний руський терем для красуні дівчиці, **дім на розі Хрещатика і вулиці Карла Маркса*** (с. 295); 4) кваліфікація: *Про що ще може думати сьогодні. Чим може цікавитися шофер київського вантажного автопарку Володимир Пушкар, а також Володя Пушкар – студент Київського будівельного **інституту по відділу архітектури?*** (с. 299); 5) засіб пересування: *Римські колісничі, химерні, розцяцьковані **споруди на двох високих колесах**, котилися протягом десятків і сотень років...* (с. 455); 6) частин тіла: *Внизу – манікюр, по-людськи кажучи, фарбування **нігтів на руках*** (с. 295); 7) місце: *Оті кілька **будинків на узгір'ї** перед самим лісом* (с. 318); *Не менше, бо тоді б не так ретельно знищувалася **щетина на щоках*** (с. 275); 8) колір: *– Ти завжди в чорному, і я полюбив **жінок в чорному*** (с. 362).

Дієслово представлене на сторінках роману як атрибутивна синтаксема тільки у двох реченневих структурах: Слово «**нема**» вона [Вероніка] не могла виговорити (с. 527); Він [Володя] посміхнувся, мабуть, помітивши оту нашу стрілянину **словом «знати»...** (с. 459). Значно частіше цей тип синтаксем представляє форма інфінітива: *Ніколи не був пророком, а тут траплялася **нагода походити** хоч у єретиках* (с. 276); *Уміння штучно **створювати** громадську думку?* (с. 325); *– Я забираю свою рецензію і полишаю за собою **право виступити** в обговоренні проекту «Сонце для всіх», не будучи зв'язаним написаним колись* (с. 338); *За те, що подала **думку** [Тетяна Василівна] **обрати** справжнього мужчину?* (с. 351); *– Виявляється, у нас і досі не перевелися **мастаки штучно створювати** громадську думку, – з неприхованою зловтіхою говорив він [Діжа]* (с. 530); *– Звиняй, голубе, – сказав він, – я погодився з **думкою** Брайка **запросити** Діжу на першу архітектурну майстерню, і я від цього не відступаюся* (с. 535); *– Якщо не питав **дозволу відлучатися**, то не питай і щоб прилучитися, – добродушно відвернувся Кукулик* (с. 456); *Здійснилася моя ще школярська **мрія – побувати** в тих місцях, про які розповідають усі історії світу...* (с. 452); *Сам не знав [Брайко], звідки в нього ота тихість, оте **небажання щодня йти** на бій, відстоюючи високі ідеали* (с. 395).

Прислівник як атрибутивна синтаксема репрезентує таку семантику: 1) місце: *На полірованій **підставці праворуч від Кошарного** височіла предивна споруда* (с. 307); *Чула [Тетяна Василівна], як повернулися з ресторану, дрижала від лихоманкового очікування, прислухалася до **тупання внизу**, до голосів – полковницького басу Кукулика, влазливого шепітну Кошарного, дурного реготу Жеребила* (с. 360); *Кукулик встав, пройшов у ванну (**білі кахлі з синім поясочком угорі**, латунні крани, московське мило на магнітному держаку), довго плюскотався під холодним душем, натирав свій м'язистий торс шорстким китайським рушником, накинув халат, почовгав у кабінет, набрав номер квартири Кошарного* (с. 276); 2) одяг: *Володя вже заніс ногу, щоб заводити мотор, як раптом від будівництва кинувся до нього високий хлопець у пістрявому піджачку, **в штанях дудочкою**, з якимось чудернацьким чепцем на голові...* (с. 316); 3) оцінка: *Ясна річ, ще приємніше було б, якби всі ці будинки здавалися з **оцінкою «відмінно»**, як це робиться, скажімо, в Ленінграді* (с. 370); 4) час: *Ідеться про більше – про майбутнє, про **Київ** нашого **завтра**, про наші міста через десять і двадцять років* (с. 322).

Висновки та перспективи подальших досліджень. Атрибутивні синтаксеми широко вживані у структурі роману. Вона представлені всіма можливими для їх функціонування

частинами мови: іменником, дієсловом і прислівником. Дослідження атрибутивних синтаксем варто продовжити, вивчаючи їх функціонування у інших творах Павла Загребельного.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Вихованець І.Р. Нариси з функціонального синтаксису української мови [монографія] /І.Р. Вихованець. – К.: Наук. думка, 1992. – 224 с.
2. Вихованець І.Р. Граматика української мови: Синтаксис: [підручник] /І.Р. Вихованець. – К.: Либідь, 1993. – 368 с.
3. Гандзюк О.М. Частиномовна специфіка атрибутивних синтаксем / О.М.Гандзюк // *Ukrainistika minulost, přítomnost, budoucnost: sborník vědeckých prací.* – Brno, 2004. – S. 201-209.
4. Гандзюк О.М. Інфінітив як атрибутивна синтаксема /О.М. Гандзюк // Уч. записки Таврического нац. ун-та ім. В.И. Вернадского. – Т. 18 (57) №2. Филология. – Симферополь, 2005. – С. 24-26.
5. Гандзюк О.М. Орудний применниковий відмінок як атрибутивна синтаксема /О.М. Гандзюк // *Лінгвістичні студії.* 36. наук. праць. – Вип. 13. Донецьк: ДонНУ, 2005. – С. 146-150.
6. Гандзюк О.М. Специфіка вираження атрибута в українських прислів'ях і приказках /О.М. Гандзюк // *Динамічні процеси в граматиці і лексичному складі сучасних слов'янських мов.* – Рівне, Оломоуц, 2011. – С.82-84.
7. Масицька Т.Є. Типологія семантико-синтаксичних реченнєвих залежностей: [монографія] /Т.Є. Масицька. – Луцьк:ПВД «Твердиня», 2016. – 416 с.
8. Межов О.Г. Типологія мінімальних семантико-синтаксичних одиниць: [монографія] / О.Г. Межов. – Луцьк: Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2012. – 464 с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Олександра Гандзюк – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки, м. Луцьк.

Наукові інтереси: лексика, фразеологія, словотвір, морфологія, стилістика, синтаксис, мовотворчість письменників, порівняльне мовознавство.

УДК 81'42:305

ВИЯВЛЕННЯ ГЕНДЕРНОГО ЧИННИКА В НЕЛІТЕРАТУРНИЙ ЛЕКСИЦІ (НА МАТЕРІАЛІ УКРАЇНСЬКИХ, РОСІЙСЬКИХ ТА АНГЛІЙСЬКИХ ХУДОЖНІХ ТЕКСТІВ)

Тетяна ГАРЛИЦЬКА (Кривий Ріг, Україна)

Статтю присвячено дослідженню гендерних особливостей на матеріалі нелітературної лексики українських, російських та англійських художніх текстів. Розглядаються також види некодифікованих одиниць, якими частіше всього послуговуються чоловіки та жінки; визначаються спільні та відмінні риси в тематиці та функціональному призначенні нелітературної лексики чоловіків та жінок різних народів.

Ключові слова: гендер, нелітературна лексика, художній текст, мовна поведінка, жіноче та чоловіче мовлення.

Статья посвящена исследованию гендерных особенностей на материале нелитературной лексики украинских, русских и английских художественных текстов. Рассматриваются также виды некодифицированных единиц, которыми чаще всего пользуются мужчины и женщины; определяются общие и отличительные черты в тематике и функциональном назначении нелитературной лексики мужчин и женщин разных народов.

Ключевые слова: гендер, нелитературная лексика, художественный текст, языковое поведение, женская и мужская речь.

The article is devoted to the research of gender peculiarities on the basis of substandard vocabulary of the Ukrainian, Russian and English artistic texts. The kinds of substandard units, which are mostly used by men and women, are also observed here; the similar and different features in the themes and functions of men and women substandard vocabulary of different nations are defined in this article.

Key words: gender, substandard vocabulary, artistic text, language behavior, men's and women's speech.

Звернення до особливостей представлення гендерного чинника в некодифікованій лексиці зумовлено антропоцентричними тенденціями сучасної лінгвістики, проблемами впливу соціальних факторів на мовний код, а також появою феміністичного руху, що охопив перш за все англосовітні країни (США, Англію тощо). Дослідження проблеми гендеру має особливу **актуальність** у сучасний період глобалізації, що сприяє виявленню окремих якостей людини як соціальної істоти. За словами А. Кириліної, застосування гендерного підходу в процесі вивчення мови «дозволяє точніше та чіткіше врахувати людський фактор у мові, у результаті чого можна отримати приращення знання як власне лінгвістичного, так і міждисциплінарного» [4, с. 9].